

THE WORLD BANK
IBRD • IDA | WORLD BANK GROUP

Ўзбекистонда мамлакат тизимли диагностикасини ўтказиш бўйича онлайн консультациялар

2015-2019 йилларда Мамлакат билан ҳамкорлик Концепциясига
қўшимча сифатида
Август 2015 й.

Тақдимотнинг таркибий қисмлари

1. Дебоча
2. Ўзбекистон тараққиётининг ўзига хос жиҳатлари
3. Тараққиёт барқарорлигини таъминлашдаги қийинчиликлар
4. Иқтисодий сиёсатга тааллуқли баъзи масалалар (муҳокама учун)
5. Кейинги қадамлар

Дебоча

- *Мамлакат тизимли диагностикаси (МТД)*
 - Жаҳон банки гурухи (ЖБГ)нинг мамлакатда иштироки ўрта муддатли стратегияси бўлмиш **Мамлакат билан ҳамкорлик стратегияси доиралари (МҲС)**га қўшилган асосий таҳлилий хисса ҳисобланади
 - Бу ЖБ жамоасининг Ҳукумат ва бошқа мутасадди тарафлар билан маслаҳатлашган ҳолда амалга оширган таҳлилидир.
 - Ҳар бир мамлакатда қуидагилар учун имкониятлар ва қийинчиликларни аниқлайди:
 - Ўта қашшоқликка чек қўйиш ВА/ЁКИ
 - Даромадлар тақсимланиши шкаласининг энг қуи 40% да жойлашган аҳоли (аҳолининг қуи қисмидаги икки квинтили) даромадлари ўсишига кўмаклашиш орқали “умумий тараққиётни” қўллаб-қувватлаш.
- Ҳар бир МТД **муайян мамлакатдаги шароитлардан келиб чиқсан ҳолда мослаштирилади**
- Ўзбекистон МТД си бўйича асосий таҳлилий масалалар қуидагилардан иборат:
 - ЯИМ ўсиши юқори суръатларини сақлаб қолиш борасидаги асосий қийинчиликлар нималардан иборат?
 - Янада кўпроқ иш ўринларини яратиш борасидаги қийинчиликлар нималардан иборат?
 - Янада кўпроқ «яхши» иш ўринларини яратиш борасидаги қийинчиликлар нималардан иборат?
 - Иқтисодий фаровонликни оширишдаги қийинчиликлар нималардан иборат?
 - Иқтисодий, экологик ва ижтимоий жабҳалардаги давлат сиёсатининг натижалари барқарорлигини таъминлашдаги қийинчиликлар нималардан иборат?

Дебоча

Консултациядан күзланган мақсад:

МТД нинг дастлабки хulosалари ва таҳлилий масалалари бўйича билдирилган мулоҳазаларни жамлаш, шу жумладан:

- хulosаларнинг асосланганлиги / аниқлиги;
- ҳисобга олинмаса қашшоқликка чек қўйиш ёки умумий тараққиётга эришиш имкониятлари / суръатларига салбий таъсир этиши мумкин бўлган қўшимча баҳолашлар

Ўқувчилар фикр билдириши мумкин бўлган масалаларни 20, 28, ва 30-34 слайдларда топиш мумкин. Тақдимотнинг қолган қисмлари бўйича билдирилган фикрлар ҳам мамнуният билан қабул қилинади.

Тақдимотнинг таркибий қисмлари

1. Дебоча
2. Ўзбекистон тараққиётининг ўзига хос жиҳатлари
3. Тараққиёт барқарорлигини таъминлашдаги қийинчиликлар
4. Иқтисодий сиёсатга тааллуқли баъзи масалалар (муҳокама учун)
5. Кейинги қадамлар

Ўзига хос жиҳатлар: иқтисодий бойликлар

Ўзбекистон тараққиётга эришишни таъминловчи кўплаб ресурсларга эга

Минтақадаги марказий/стратегик жойлашув
ва салмоқли ҳажмдаги ички бозор

САВДО МАРКАЗЛАРИ ВА АҲОЛИ МАРКАЗЛАРИ

Марказий Осиё бўйича аҳоли сони кўрсаткичлари миллионда кўрсатилган. Кўшини мамлакатлар бўйича аҳоли сонига тааллукли рақамлар МОга туташ бўлган минтақалар ёки туманлар бўйича кўрсатилган.

Манбаъ: Жаҳон банки, жаҳон тараққиёти кўрсаткичлари

- Бундан ташқари, Ўзбекистон салмоқли миқёсдаги минерал заҳираларга эга – Табиат рентасининг тахминий миқдори ЯИМ нинг 20%га тенг (Манбаъ: Жаҳон банки – Жаҳон тараққиёти кўрсаткичлари).
- Аммо, шу билан бирга бир қатор муаммолар ҳам мавжуд:
 - Ўзбекистон МО даги барча мамлакатлар билан чегарадош, лекин очиқ денгизга чиқиш учун камида иккита давлат худудини кесиб ўтиш лозим.
 - Ўзбекистоннинг дарёлар оқимининг юқори қисмida жойлашган мамлакатлардан келувчи сув ресурсларига бўлган эҳтиёжи катта

Ёш, ўсиб бораётган ва маълумоти нисбатан яхши бўлган аҳоли

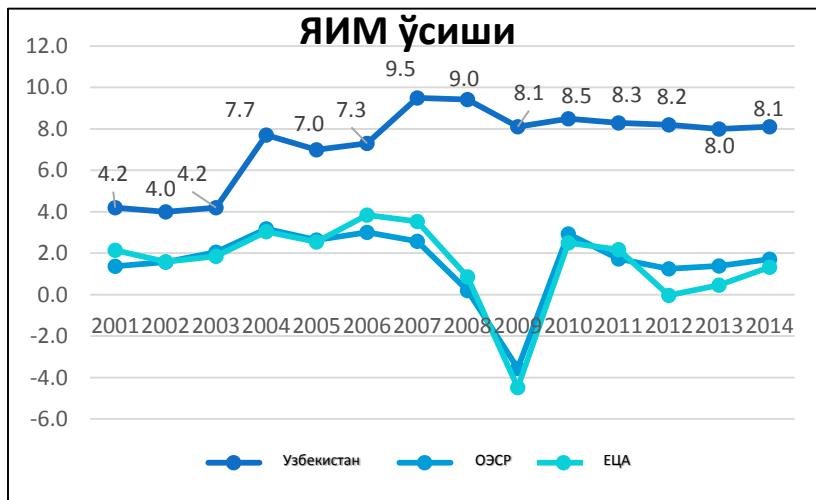

Манбаъ: ЖБ ходимлари томонидан «UN, World Population Prospects, 2012» нашридан фойдаланган ҳолда тайёрланган.

Ўзига хос жиҳатлар: иқтисодий кўрсаткичлар

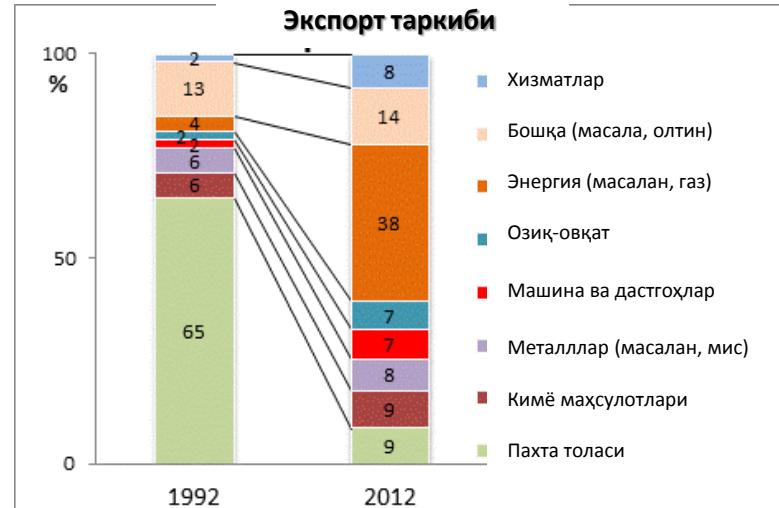
Умуман олганда, ўтган ўн йиллик давомида Ўзбекистон жуда юқори кўрсаткичларга эришди

Мамлакат ЯИМнинг юқори ва барқарор ўсиш суръатларига эришди

Манба: Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги / Жаҳон банкининг жаҳон тараққиёти бўйича кўрсаткичлари

ва айни вақтда иқтисодиётнинг маълум даражадаги диверсификацияси таъминланди

Манба: UN COMTRADE, акс статистикаси

Сиёсий чора-тадбирлар бўйича савол: Қуийдаги шароитларда ЯИМ нинг жорий ўсиши суръатларини сақлаб қолиш мумкинми: (1) ташқи муҳит ўзгарганлиги (2) иқтисодиёт диверсификацияси технологик даражаси қуийи бўлган маҳсулотлар йўналишида бўлиб, Ўзбекистоннинг жаҳон қўшимча қиймат занжирларига интеграцияси чегараланган бўлиши, юқори ўсиш кўрсаткичларининг узоқ муддатда барқарор бўлишилиги амри маҳоллиги

Ўзига хос жиҳатлар: аҳолининг нисбатан кам таъминланганлиги кўрсаткичлари

Юқори ўсиш кўрсаткичлари фаровонлик ошишига олиб келди

Расмий манбаъларга кўра, кам таъминланганлик кўрсаткичлари тушган ...

Манбаъ: Ўзбекистон ҳукумати кўрсаткичлари

...ва аҳолининг қуи 40% даромадлари қўллаб-кувватланмоқда

Изоҳ: Реал ҳисоблашда 2008 йил даги доимий Ўзбекистон сўмларидағи аҳоли бошига ойлик даромад.

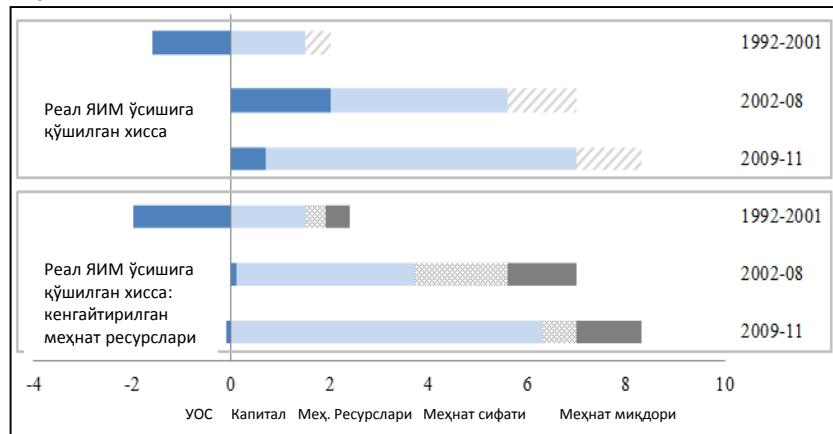
Манбаъ: Хонадонлар бюджети тадқиқоти, Ўзбекистон ҳукумати

ТАҲЛИЛИЙ САВОЛ: Миллий ҳисоблар статистикаси ва кам таъминланганлик даражаси статистикаси ишончлиликка текширилмасада ва услубий жиҳатдан ноаниқликка эга бўлсада, бу борада мавжуд бўлган саволлардан бири қуидагича: кам таъминланганлик даражаси қисқариши қуидаги ҳолатларни ҳисобга олганда янада тезроқ бўлиши мумкинми: (i) ЯИМнинг юқори ўсиш суръатлари ва (ii) бошланғич нуқтада аҳолининг таъминланганлиги нисбатан бир хил даражада бўлганлиги.

Ўзига хос жиҳатлар: ўсиш двигателлари

Асосий капиталнинг жамланиши (инвестициялар) иқтисодий ўсиш двигатели бўлиб, у асосан давлат сектори томонидан таъминланлиги эҳтимоли юқори

Ишлаб чиқариш омиллари ялпи самарадорлиги ўсиш суръатлари қўйи бўлган ҳолатда ЯИМ ўсишига меҳнат ресурслари сифати омиллари ва ишлаб чиқариш самарадорлиги хиссаларини қўшишининг ўзи кифоя қилмайди

Манба : ХВФ нинг IV модда бўйича ҳисоботи, ХВФ, 2012 й.

Манба : Ўзбекистон ҳукумати, Давлат статистика қўмитаси

Товарлар ва хизматлар ишлаб чиқаришда давлат сектори фаол рол ўйнашда давом этмоқда

- Ҳисоб-китобларга кўра давлат улушига эга бўлган корхоналар ва давлат секторининг ЯИМдаги улуши 40%, аҳоли бандлигини таъминлашдаги улуши 33% га тенг.
- Хусусий корхоналар хали ҳам кичик ҳажмли бўлиб, кўпинча норасмий секторда иш кўради ва асосан ички бозор учун маҳсулот ишлаб чиқаради.
- ТТҲИ миқдори иқтисодиёт ҳажмига нисбатан олганда чегараланганилигича қолмоқда

Манба : Ўзбекистон ҳукумати, Давлат статистика қўмитаси ва Жаҳон банки

СИЁСИЙ ЧОРАЛАР ОЛДИДАГИ ҚИЙИНЧИЛИКЛАР: Ўрта муддатли истиқболда

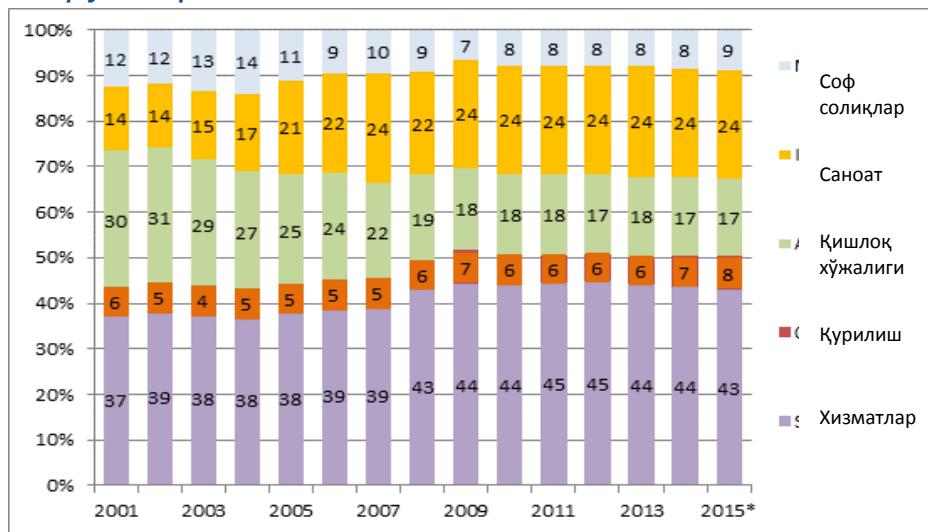
Ўзбекистон хусусий секторнинг қуидаги йўналишлардаги ролини босқичмабосқич ошириш борасидаги ислоҳотларни ва уларнинг устиворлиги даражасини аниқлаши лозим :

- Ишлаб чиқариш омилларининг ялпи самарадорлиги (ИЧОЯС) ва
- Иш ўринларини яратиш

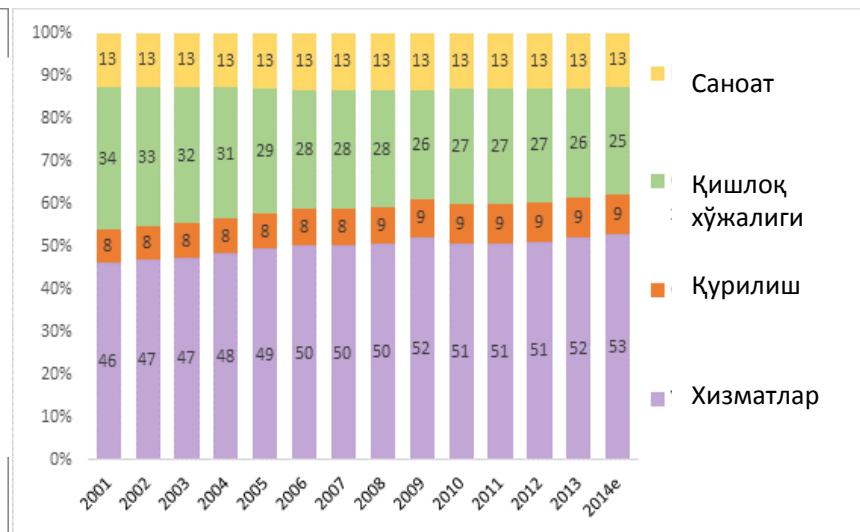
Ўзига хос жиҳатлар: бандлик структурасидаги ўзгаришлар

Ўзбекистонда бандлик структураси ўзгариши иқтисодиёт структураси ўзгариши билан боғлиқ равишда рўй берди

Хизматлар ва саноат секторларининг ЯИМдаги улушлари ошиши қишлоқ хўжалиги улушининг камайиши эвазига рўй берди

Аммо, Ўзбекистон саноатининг капиталга эҳтиеж кўрсаткичи нисбатан юқори бўлганлиги туфайли бандликнинг саноатдаги улуши ўсмаган

Манбаъ: Ўзбекистон ҳукумати, Давлат статистика қўмитаси ва Жаҳон банки ходимлари ҳисоб-китоблари

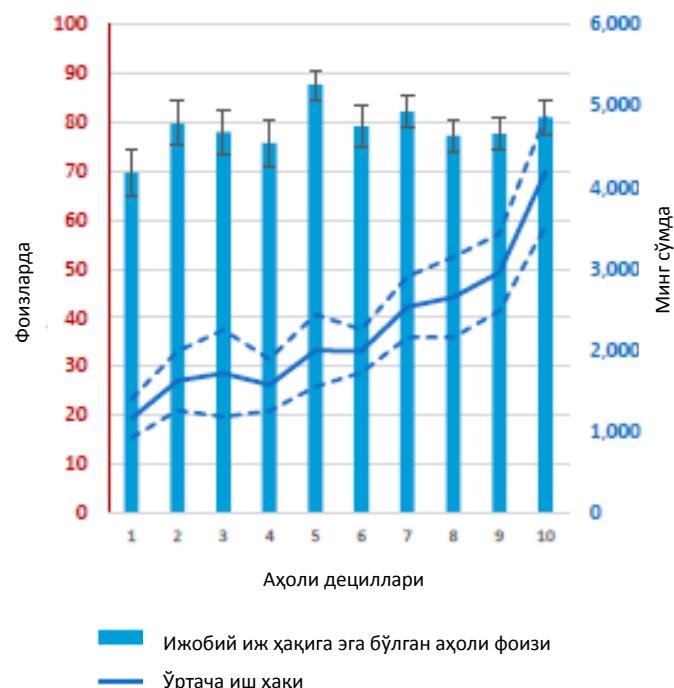
Манбаъ: Ўзбекистон ҳукумати, Давлат статистика қўмитаси ва Жаҳон банки ходимлари ҳисоб-китоблари

СИЁСИЙ ЧОРА-ТАДБИЛАР БЎЙИЧА САВОЛ: Иш ўринлари яратувчи, рақоатбардош ва айни вақтда меҳнатга эҳтиёжи юқори бўлган тармоқларга кўпроқ сармоя йўналтириш иқтисодий ва ижтимоий нуқтаи назардан аҳамиятга эгами?

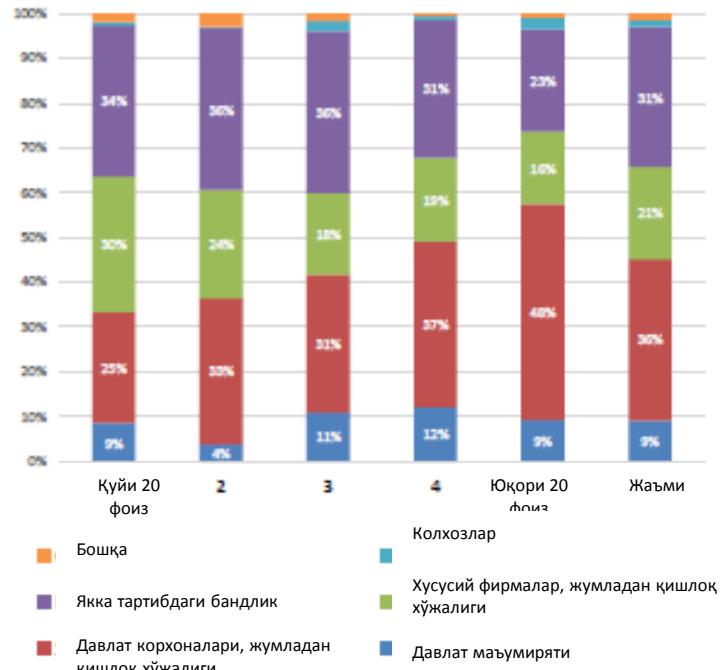
Ўзига хос жиҳатлар: даромадлар

Уй хўжаликлари даромадларидағи тафовутнинг катта қисми меҳнат даромадлари ва иш берувчининг турига боғлиқ

Иш ҳақи барча гурухларда даромаднинг асосий манбаи ҳисобланади, лекин жиддий тафовутларга эга

Давлат ташкилотларидағи бандлик нисбатан анча юқори даромадлар олиб келади

Манбаъ: ЖБ ходимлари томонидан CALISS ёрдамида амалга оширилган ҳисоб-китоблар

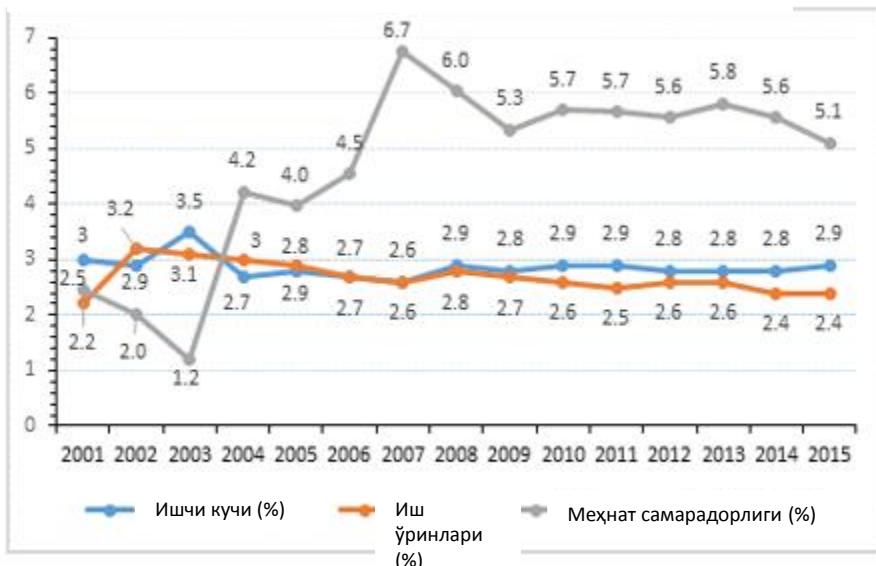
Манбаъ: ЖБ ходимлари томонидан CALISS ёрдамида амалга оширилган ҳисоб-китоблар

Ўзига хос жиҳатлар: иш ўринлари

Иш ўринлари етарлича тез суръатларда ташкил этилмаяпти ва уларнинг аксарияти юқори маошларга эга бўлган иш ўринлари эмас

Ишли кучи ўсиши иш ўринлари сони ўсишидан олдинда кетмоқда ...

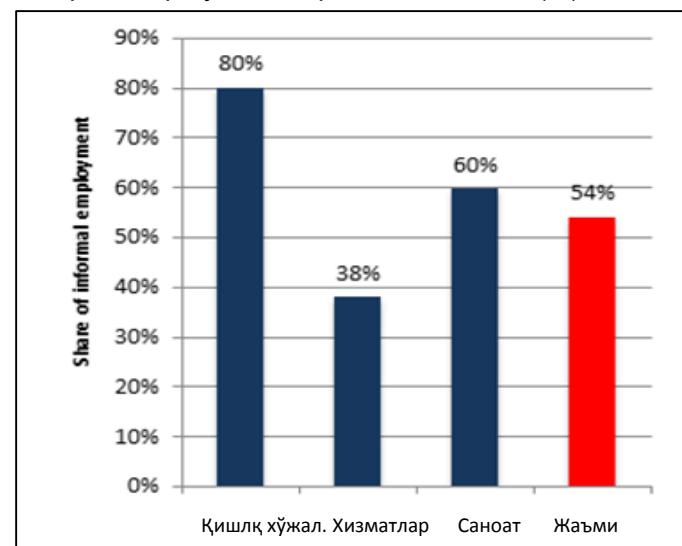
Ишли кучи ва меҳнат самараадорлиги, 2001-2015 йй. (%)

Манбаъ: Ўзбекистон давлар органлари

... иқтисодиётда норасмий бандлик даражаси юқори бўлган шароитда

Тармоқлар бўйича норасмий бандлик (%)

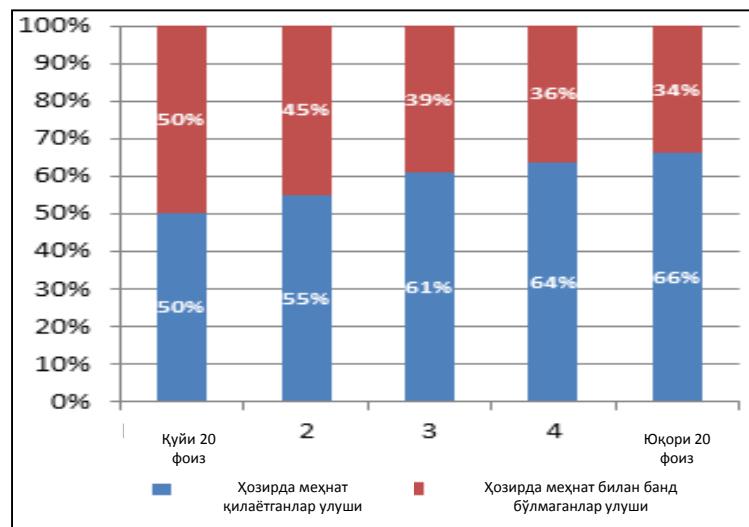
Манбаъ: ЖБ ходимлари томонидан ЖБ/GIZ нинг бандлик, касбий малакалар ва миграция бўйича тадқиқоти (2013 й.) маълумотларидан фойдаланган ҳолда бажарилган ҳисоб-китоблари.

Қўшимча маълумотлар: Расмий маълумотларга қараганда 2012-13 йилларда ишсизлик даражаси меҳнатга лаёқатли аҳолининг 4.9%, 2014 йилда эса 5,1% ни ташкил этган бўлиб, хориждаги меҳнат миграциясидаги инсонлар бундан мустасно. Россия миграция федерал хизмати маълумотларига қараганда 2014 йилда Россия иқтисодиёти ўсишининг секинлашиши Узбекистонга 200 минг киши қайтиб келишига сабаб бўлган. Россияда рўйхатга олинган Узбекистонлик меҳнат мигрантлари 2014 йилда 7,3 % га қисқарган, яъни улар 2013 йил декабр ойида 2,5 млн. кишини ташкил этган бўлса, 2014 йил декабрига келиб 2,3 млн. кишидан иборат бўлган.

Үзига хос жиҳатлар: иш үринлари (давоми)

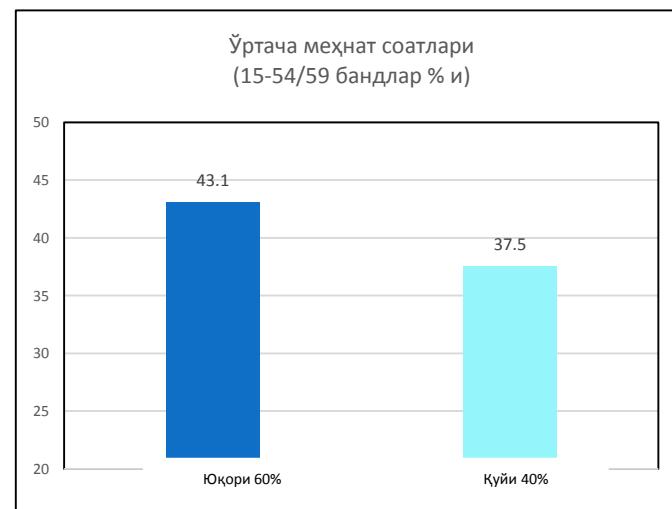
Ишсизлик кўрсаткичининг паст бўлишига қарамасдан, даромад тақсимланиши шкаласининг қуи қисмидаги жойлашган фуқароларнинг кўпчилиги меҳнат бозорига жалб этилмаган ва улар камроқ меҳнат қилади

Меҳнат қилувчилар улуши даромад тақсимланиши шкаласининг қуи қисмидаги камайиб бормоқда

Манбаъ: ЖБ ходимлари томонидан CALISS ёрдамида амалга оширилган ҳисоб-китоблар

...ва бу ишчи кучи билан таъминлаш билан бир вақтда амалга ошмоқда

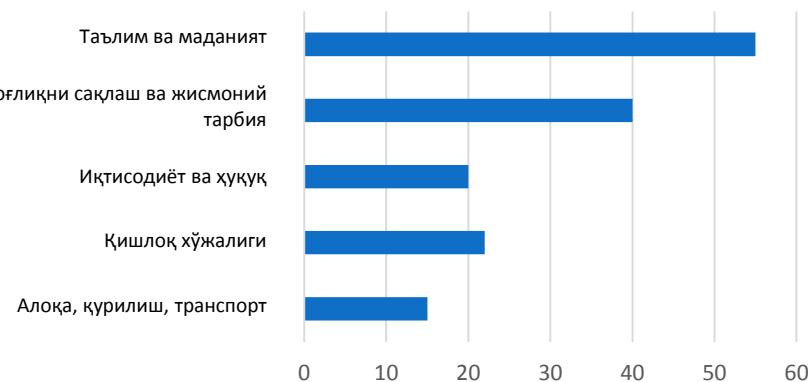
Манбаъ: ЖБ ходимлари томонидан CALISS ёрдамида амалга оширилган ҳисоб-китоблар

Ўзига хос жиҳатлар: гендер

Меҳнат бозорига кириш ва унда фаолият кўрсатиш борасида гендер моделлари анча аниқ кўзга ташланади

ОЎЮ талабаларининг 36% ни аёллар ташкил этади
ва улар анъанавий “аёлларбоп” йўналишларда
таълим олади

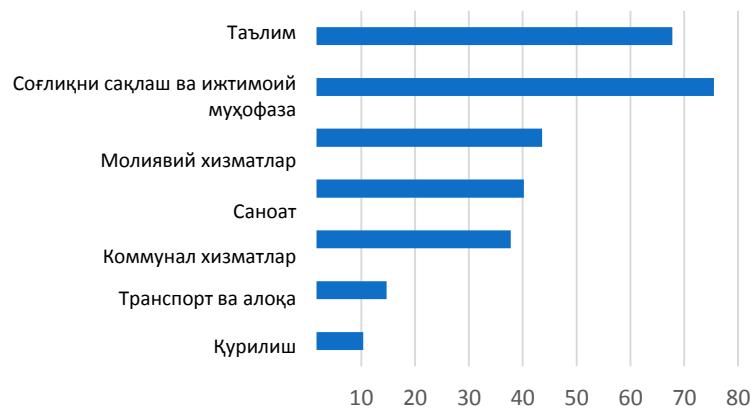
Аёлларнинг олий таълим тизимидағи
улуси (тармоқлар бўйлаб)

Манбаъ: Давлат статистика қўмитаси (2014 й.), Йиллик статистик тўплам, Тошкент

Расмий банд бўлганларда аёлларнинг улуси
тахминан 40%ни ташкил этади ва улар асосан
нисбатан кам маош тўловчи давлат
хизматларида бандлар

Аёллардан иборат ишчи кучи улуси
(тармоқлар бўйлаб)

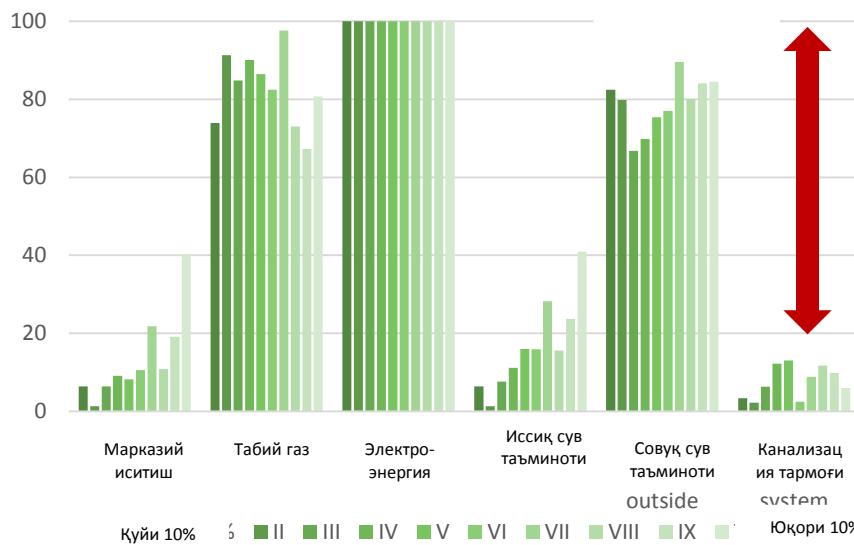
Манбаъ: ОТБ(2014 й.) Ўзбекистоннинг гендер боҳоланиши, гендер ва тараққиёт.
Марказий ва Ғарбий Осиё, Осиё тараққиёт банки

КУЗАТУВ: Аёлларнинг кутилажак ҳаёт давомийлиги (75 ёш) эркакларникига (71 ёш) нисбатан
узунроқ. Айни вақтда аёлларнинг меҳнат нафақасига чиқиши ёши 55 ёшда бўлиб, эркакларники 60
ёшда. Шундай қилиб, аёллар кексайгандан кам таъминланганлар сафига кириши эҳтимоли юқори.
Қишлоқ ҳўжалигига аёлларнинг улуси 53% дан юқори, фермер ҳўжаликларининг фақат 5,5
фоизигина аёллар томонидан бошқарилади.

Ўзига хос жиҳатлар: коммунал инфратузилма

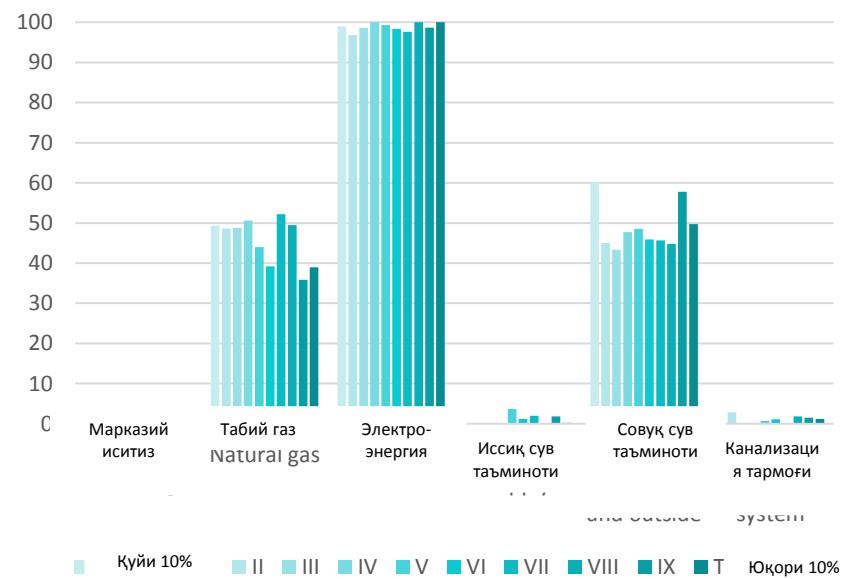
Инфратизилма хизматларининг турлари ўртасида маълум бир тафовутлар мавжуд, аммо қишлоқ ва шаҳар аҳолисига хизмат кўрсатишда тафовутлар кўпроқ

Шаҳарда хизматлардан фойдаланиш имконияти (децилдаги аҳоли % и)

Манбаъ: ОБД, Ўзбекистон ҳукумати (2013)

Қишлоқда хизматлардан фойдаланиш имконияти (децилдаги аҳоли % и)

Манбаъ: ОБД, Ўзбекистон ҳукумати (2013)

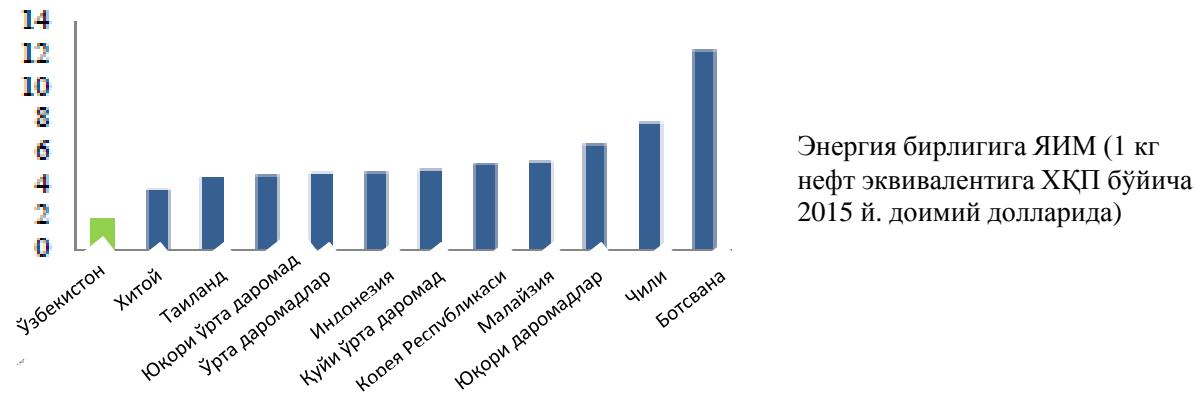
КУЗАТУВЛАР:

- (1) Даромадларнинг нисбатан юқори бўлиши асосий инфратизилма хизматларидан фойдаланиш имкониятини кафолатламайди
- (2) Қишлоқ жойларда марказий сув таъминоти ва канализациядан фойдаланиш имкониятлари шаҳарлардагинга нисбатан пастроқ
- (3) Шунингдек имкониятнинг мавжудлиги унинг узлуксизлиги ва сифатини кафолатламайди.
- (4) Сув йўқотиш миқдори 42% деб баҳоланган бўлиб, сув таъминоти нуқталарининг фақат 33% гина ўлчагичлар билн жиҳозланган.

Ўзига хос жиҳатлар: энергия самарадорлиги

Ўзбекистон ҳам талаб омиллари, ҳамда таклиф омиллари томонидан қараганда энергия самарадорлиги кўрсаткичи пастлиги ва инвестициялар етарли эмаслиги билан ажралиб туради. Жорий сиёсатнинг давом эттирилиши келажакда энергия танқислигига олиб келиши мумкин.

Электроэнергия истеъмоли самарадорлиги электроэнергия бирлигига ЯИМнинг қандай қисми ишлаб чиқилиши нүқтаи назаридан қараганда пастлигича қолмоқда

Энергия бирлигига ЯИМ (1 кг нефт эквивалентига ХҚП бўйича 2015 й. доимий долларида)

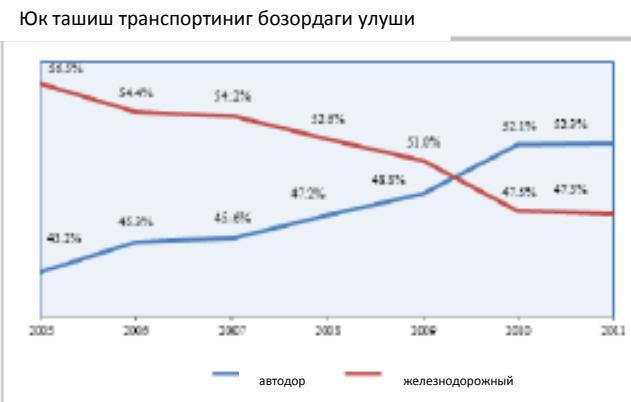
Манбаъ: Жаҳон тараққиёти кўрсаткичлари, 2012 й. Жаҳон банки

ДАЛИЛЛАР: 2011 йилда Ўзбекистон энергия истеъмоли самарасизлиги туфайли 2 млрд. долл. ёки ЯИМнинг 4,5% ни бой берди. Айни вақтда энергетика қувватларининг 40 фоизининг яроқлилик муддати тугаган ёки 2017 йилга келиб тугайди. Бундан ташқари, ички нархларнинг ўсишига қарамасдан тарифлар узоқ муддатли энергия таъминоти ҳаражатларига нисбатан пастлигича қолмоқда.

Ўзига хос жиҳатлар: транспорт ва логистика

Транспорт: автомобил ва темир йўлларининг яроқсиз ҳолдалиги ҳамда логистикадаги камчиликлар мамлакатнинг жаҳон бозорларига, савдо йўналишларига «уланганлик» даражасига ва шу сабабли иқтисодий ўсишига таъсир кўрсатмоқда

Юклар оқимининг темир йўл транспортидан автомобил йўллари транспортига қайта тақсимланиши ва тикланиш суръатларида сезиларли даражада ортда қолиш.

Манба: Ўзбекистон темир йўлари бошқарув органлари маълумотлари, 2012 й.

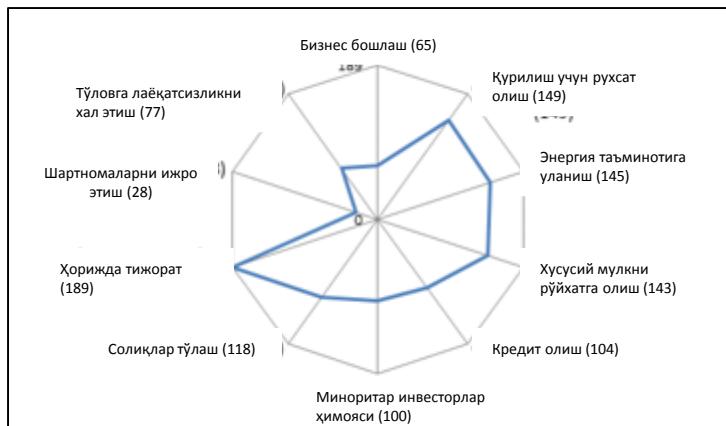
Тикланиш суръатларида ортда қолиш жиiddий тижорий тўсиқлар ҳосил бўлиши ҳамда логистика сифатининг пасайишига олиб келди; транспорт тармоғи интеграциялашмаган

Ўзига хос жиҳатлар: тадбиркорлик мұхити

Сүнгги йилларда тадбиркорликни бошқариш тизимидағи ижобий ўзгаришларыға қарамасдан, Ўзбекистон хали ҳам асосий қоидалар ва тартибларга мос равища фаолият юритиш борасида ҳам вақт ҳамда молиявий жиҳатдан ортда қолмоқда

Яқында “Бизнес юритиши” (БЮ) рейтингіда Ўзбекистоннинг мавкеъи бир мунча юқорилади, аммо БЮнинг бир қатор кўрсаткичлари ҳолатнинг сезиларли даражада яхшиланишини талаб этади, айниқса агар Ўзбекистон ўз географик жойлашувидан наф кўрмоқчи бўлса

Манбаъ: «Бизнес юритиши» тадқиқоти кўрсаткичлари ГВБ, 2015 й.

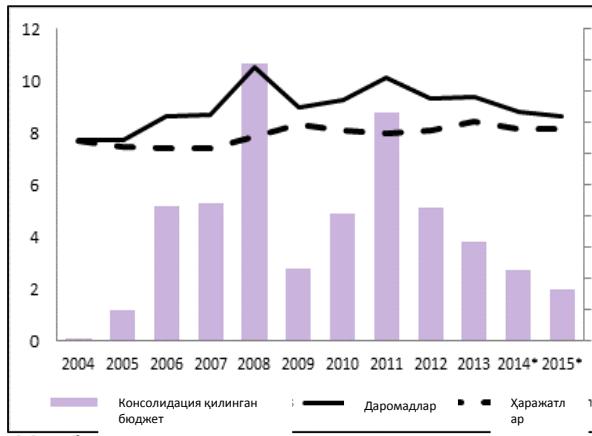
«БЮ» тадқиқоти доирасида Ўзбекистоннинг бошқа мамлакатларга нисбатан қуии рейтинги хусусий сектор ўз фаолиятида қийинчилекларга дуч келаётганидан далолат беради

Манбаъ: «Бизнес юритиши» тадқиқоти кўрсаткичлари ГВБ, 2015 й.

Ўзига хос жиҳатлар: макроиктисодий ва молиявий фаолият

Оқилона фискал сиёсат қарзлар даражасини камайтириш имкониятини берди ва бу мамлакат иқтисодий бошқаруви истиқболи яхшилигидан далолат беради

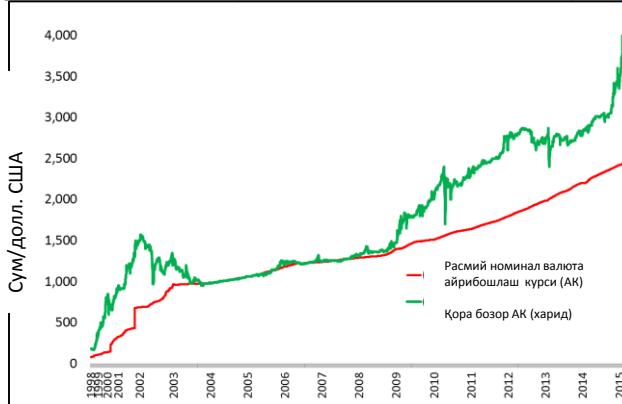

Манбаъ: Узбекистон ҳукумати

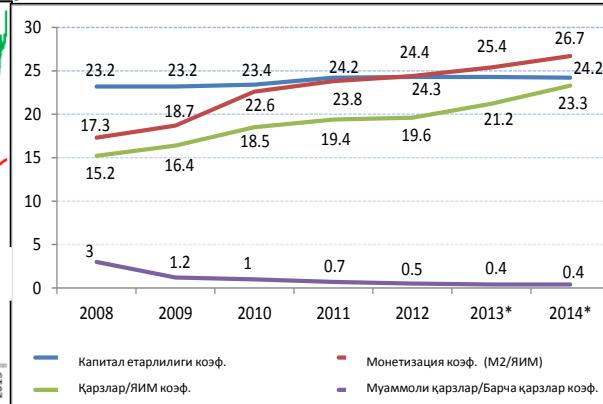

Манбаъ: Узбекистон ҳукумати

Аммо валюта айрибошли системасининг оғирлиги ва молия секторининг кичикилиги хусусий ташаббусга салбиј таъсир кўрсатмоқда

Манбаъ: Ўзбекистон ҳукумати, ВБ

Манбаъ: Ўзбекистон ҳукумати

Ўзбекистон тараққиётининг ўзига хос жиҳатлари

Ушбу бўлимда аниқланганлар:

1. Юқори иқтисодий ўсиш суръатлари
2. Омонатлар ва инвестициялар даражаси юқорилиги
3. Иқисодиётнинг маълум даражада диверсификация қилинганлиги
4. Кам таъминланганлик даражаси пасайганлиги

Аммо қуидаги ҳолатлар ташвиш уйғотади:

1. Жорий ўсиш моделининг барқарорлиги
2. Яхши иш ўринлари яратилиши танқислиги
3. Иш ўринлари ва хизматлардан фойдаланиш имкониятларида маълум тенгсизлик (даромадлар ва манзил бўйича)

Ушбу бўлимда бир қатор масаллар кўтарилади

1. Омонатлар даражасининг нисбатан юқорилиги шароитида нега кўпроқ иш ўринлари яратилмаяпти?
2. Қандай чора-тадбирлар капиталга эҳтиёж кўрсаткичи ошишига олиб келмоқда?
3. Капиталга эҳтиёж даражасининг юқорилиги баъзи тармоқлар ва минтақаларга хосми?
4. Иш ҳақи ошишига нима хизмат қиласи?
5. Иш ҳақининг ошиши кўпроқ баъзи тармоқлар ва минтақаларга хосми?

Тақдимотнинг таркибий қисмлари

1. Дебоча
2. Ўзбекистон тараққиётининг ўзига хос жиҳатлари
3. Тараққиёт барқарорлигини таъминлашдаги қийинчиликлар
4. Иқтисодий сиёсатга тааллуқли баъзи масалалар (муҳокама учун)
5. Кейинги қадамлар

Тараққиёт барқарорлигига боғлиқ муаммолар

Иқтисодий үсишни таъминлашда табий ресурслар ўта мухим ўрин тутади

Аммо улардан фойдаланиш ва уларни сақлаш кўрсаткичлари таҳлили ушбу тенденциялар барқарор эмаслигидан далолат беради

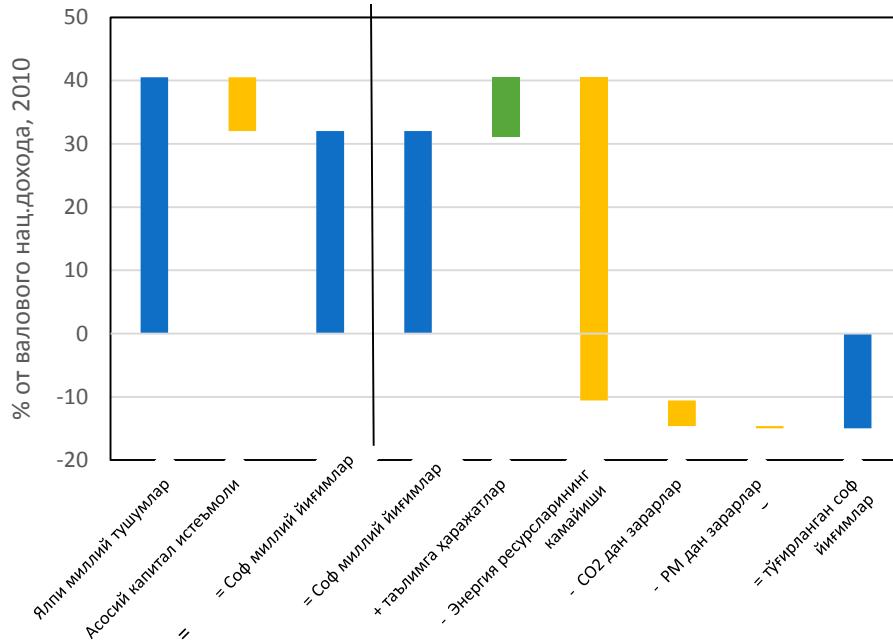
- Қишлоқ хўжалигида сув ресурсларининг ишлатилиши ва сақланиши
- Талаб ва таклиф томонидан энергияга эҳтиёж ва энергиядан самарали фойдаланиш кўрсаткичлари

Пировардида уларнинг энг аввало аҳолининг кам таъминланган қатламларига салбий таъсир кўрсатиши эҳтимоли юқори: улар ўзларининг мавжудлиги манбаъси сифатида табий ресурсларга қарамлиги пропорционал даражада юқори (масалан, қишлоқ хўжалиги)

Тараққиёт барқарорлиги мұаммоси: мамлакатнинг соғ активлари

Жорий иқтисодий үсиш моделида Ўзбекистон үз миллий бойлигини (келажак даромадини) истеъмол қилиб битирмоқда

Ўзбекистонда созланган соғ тушумлар индекси (ССТИ) энергетика каби табий ресурслар деградацияси ва тугаб бориши омиллари ҳисобга олинганидан кейин манфий кўрсаткичга эга

Манба: Жаҳон тараққиёти кўрсаткичлари, 2014, Жаҳон банки

Табий ресурсларга қарамаликни оширувчи асосий кучлар:

- Аҳоли сонининг үсиши, таъминланганлик даражасининг ошиши
- Табий ресурсларнинг чегараланганлиги
 - Сув
 - Қазиб олинувчи тикланувчи энергия
 - Ер / ўрмонлар
 - Био хилма-хиллик
- Иқлим ўзгариши

Тараққиёт барқарорлиги мұаммоси: сув

Сув: Самаrasиз фойдаланиш мавжуд зақиралар тугаб боришига олиб келади ва бу эса, ўз навбатида, ишлаб чиқариш ёки истеъмол қийматининг ошишига сабаб бўлади

- Қишлоқ хўжалигидаги ер майдонларининг фақат 10 %гина экин учун яроқли бўлиб, уларни суғориш учун манбаъдан олинган жаъми сувнинг 90 фоизи сарфланади
- Ирригация самарадорлиги 30% га қадар камайиб кетади
- Институционал масалалар: нархлар сувдан фойдаланиш ҳаражатларини қопламайди, хизмат кўрсатиш инфратизилмаси сифатининг пастлиги
- Фарғонада узумзорни суғориш учун сувнинг бир кубометри 625 сўм турса, пахтани суғориш учун сувнинг кубометри 169 сўм талаб этади; Самарқандда олма етиш учун сувнинг бир кубометри 1829 сўм турса, буғдойни суғориш учун бир кубометрга 169 сўм талаб этилади.

Сувдан фойдаланиш ва баъзи қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари қийматини шакллантириш

	Нархи (1 тонна учун минг сўмда)	Сув ишлатилиши (м ³) 1 тонна учун	1 м ³ сув учун сўмда
Фарғона узум	1500	2400	625
Фарғона пахта	750	4426	169
Самарқанд олма	1500	820	1829
Самарқанд буғдой	350	2068	169

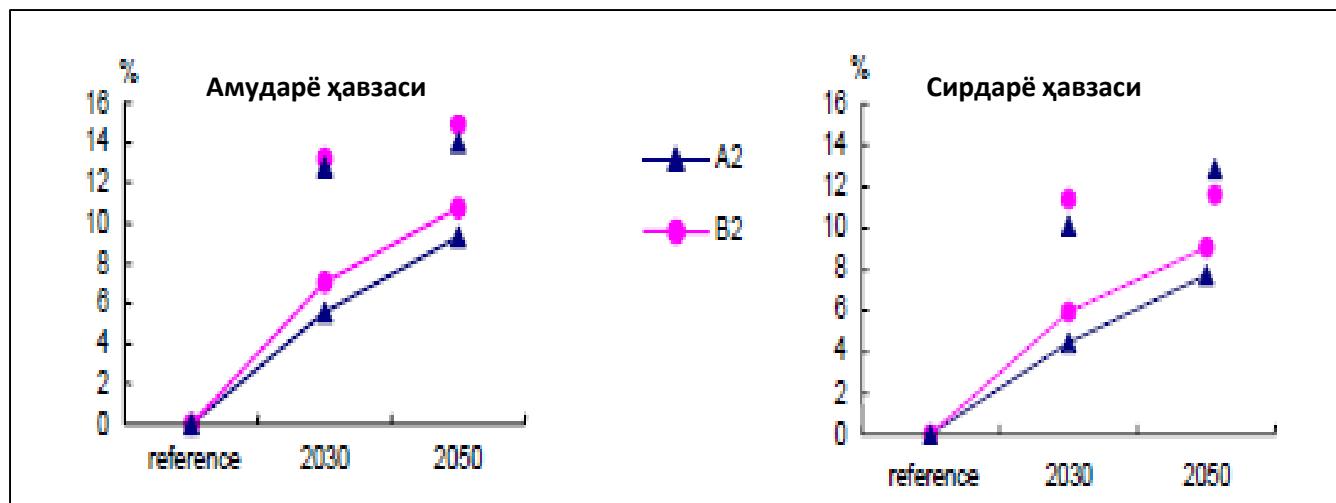
Манбаъ: Larson, D., D. Khidirov & I. Ramniceanu, 2015. "Uzbekistan: Strengthening the Horticulture Value Chain," World Bank Other Operational Studies 21495, World Bank.

Тараққиёт барқарорлиги мұаммоси: сув (2)

Узоқ муддатлы истиқболда, яғни 2050 йилга қадар Сирдарё ва Амударё сувлари яна 25-50% га қисқариши мүмкін.

- Қишда ёғингарчиллик миқдорининг ортиши, иқлим үзгарғанлиги туфайли ёғингарчилликтарнинг үта үзгарувчанлиги
- Бундай ҳаражатларни қоплаш учун суғориш нормалари ортиб боради

Амударё ва Сирдарё сув ҳавзаларыда буғланиш даражаси ортиши натижасыда маҳсулот етиштиришдаги ҳаражатлар ортишини қоплаш мақсадида ўрта ва максимал суғориш нормаларининг прогноз қилингандык ошишиши

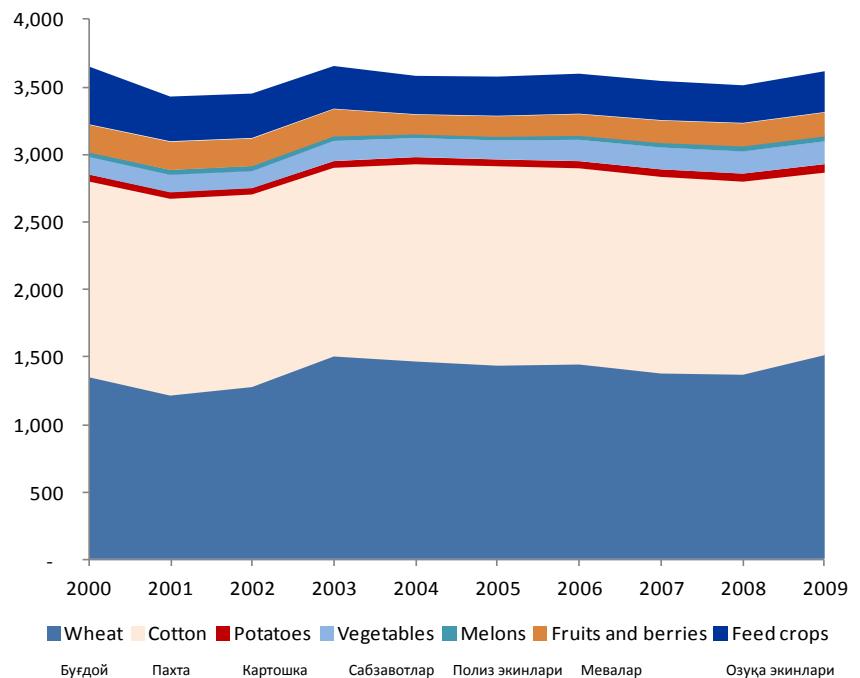

Манбаъ: *Uzbekistan's Second National Communication, 2008.*

Тараққиёт барқарорлиги муаммоси: қишлоқ хўжалиги

Камёб агро-иқлим шароитлари ҳамда ишлаб чиқариш технологияларига кўрсатилаётган кучли ёрдам Ўзбекистондаги қишлоқ хўжалиги тармоғининг кучли бўлиши ва ривожланишининг асосидир. Аммо, фермерларга чегараланган ер ва сув ресурсларидан янада тўлақонли фойдаланиш учун катта мослашувчанлик лозим.

Қишлоқ хўжалиги учун яроқли бўлган ерлар ва экин учун ерлар майдонини кенгайтириш салоҳияти ҳам чегараланган ...

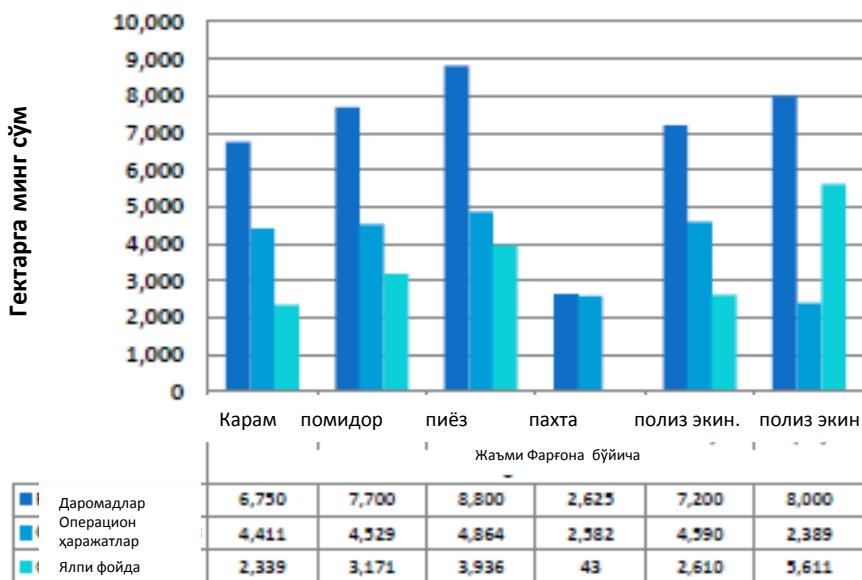

Манбаъ: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси

Тараққиёт барқарорлиги муаммоси: қишлоқ хўжалиги (2)

Ерларни пахта ва буғдой етиштириш бўйича квоталарни бажариш шарти билан лизингга берилиши эски ишлаб чиқариш моделларидан воз кечиш имконини бермаяпти, вахоланки баъзи ҳудудларда мева-сабзавот етиштириш нисбатан самаралироқ бўлади

Фарғонда: даромадлар, операцион ҳаражатлар ва ялпи фойда

Манбаъ: Larson, D., D. Khidirov & I. Ramniseanu, 2015.
“Uzbekistan: Strengthening the Horticulture Value Chain”,
World Bank Other Operational Studies 21495, World Bank

Халқаро ҳамжамият ва фуқаролик жамията ташкилотлари пахта теримида мажбурий меҳнат ва болалар меҳнатидан фойдаланиш тажрибаси юзасидан ташвишда эканлигини маълум қиласди. Жаҳон банки ҳукумат ва тараққиёт бўйича ҳамкорлар билан маслаҳатлашган ҳолда Ўзбекистонда мажбурий меҳнат ва бола меҳнатидан фойдаланиш масалаларини ҳал этиш мақсадида кўп қисмли ёндошувни қабул қилди. Ушбу ёндошув қўйидагилардан иборат: (i) мазкур муаммоларни ҳал этиш учун мамлакат билан доимий музокараларни давом эттириш ҳамда халқаро/кўп томонлама агентликлар ва ҳомийлар билан ҳамкорлик қилиш; (ii) диверсификация (пахтачиликдан) қилишини ҳамда пахта теримини механизациялашни рафбатлантириш борасида тармоқ ичида таҳлилий ишни ҳамда сиёсий музокараларни олиб бориш; (iii) лойиҳалар даражасида енгиллаштирувчи чоралар ҳамда мажбурий қоидаларни, шу жумладан «Учинчи тараф томонидан мониторинг» ва «Қайта муроқот механизм»ларини кучайтириш ва бу орқали лойиҳа фаолияти туфайли ёки лойиҳа амалга оширилаётган ҳудудда болалар меҳнати ва мажбурий меҳнат масалаларини ҳал этишига кўмаклашиш; (iv) қишлоқ хўжалик маҳсулотларини интенсив етиштиришга, шунингдек бир қатор инвестицион фаолиятлар орқали қишлоқ хўжалигини механизациялашга кўмаклашиш. Пахта теримида болалар меҳнати ва мажбурий меҳнатдан фойдаланиш масаласини ҳал этишига ушбу тарздаги ҳар томонлама ёндошув тараққиёт йўналишидаги ҳамкорлар ва ҳамжамият томонидан маъқулланди ва кенг кўламли қўллаб-қувватлаш билан таъминланди.

Тараққиёт барқарорлиги мұаммоси

Ушбу бўлим қўйидагиларни
кўрсатиб берди:

1. Сув, қишлоқ хўжалиги ва ер ресурслари фойдаланиш энг сўнгги чегарага етиб келган.
2. Энергия таъминоти ва истеъмолининг самарасизлиги иқтисодиёт учун ўта қимматга тушмоқда
3. Ўзбекистон ҳам ички ҳамма ташқи йўналишларда “уланмаган”

Ушбу бўлимда бир қатор масалалар
кўтарилиди:

1. Қишлоқ хўжалигини диверсификация қилиш қандай қилиб танқис сув ресурсларига бўлган юкламани енгиллашириши мумкин?
2. Энергия самарадорлигини ошириш учун қандай инвестициялар керак?
3. Боғловчи инфраструктура қандай қилиб қўйидагиларни яхшилаши мумкин: (i) хизмат кўрсатиш (ii) савдо (iii) ишчи кучи мобиллиги?

Тақдимотнинг таркибий қисмлари

1. Дебоча
2. Ўзбекистон тараққиётининг ўзига хос жиҳатлари
3. Тараққиёт барқарорлигини таъминлашдаги қийинчиликлар
4. Иқтисодий сиёсатга тааллуқли баъзи масалалар (муҳокама учун)
5. Кейинги қадамлар

Иқтисодий сиёсатга тааллукли баъзи масалалар

Юқорида олиб борилган диагностикани ҳисобга олганда қандай чора-тадбирлар ва/ёки инвестициялар қуидаги йўналишлар бўйича энг кўп фойда келтиради:

- (i) Иш ўринлари яратиш ва меҳнат самарадорлигини ошириш?
- (ii) Даромадларни тақсимлаш шкаласининг энг қуидаги жойлашган гурӯҳ учун имкониятлар яратиш?
- (iii) Ижтимоий ва экологик барқарорликни яратиш?

МТД таҳлили асосий эътиборни қуидаги жабҳаларга қаратишни тавсия этади:

Тармоқлар бўйича сиёсат

- Солиқ ва монетар сиёсатини ислоҳ қилиш орқали фирмалар ўсиши ва ходимларни ишга олишини рағбатлантириш
- Қишлоқ хўжалигини диверсификация ва модернизация қилишни рағбатлантириш
- Боғловчи инфратизилмалар ва омма фаровонлигига инвестиция йўналтириш
- Кўникмалар ва инсон капиталини ривожлантириш

Барча тармоқларга тааллукли бўлган йўналишлар

- Инвестиция муҳитини яхшилаш ва электрон ҳукумат тизимига қўмаклашишга эътибор қаратиш
- Чет эл валютаси ва нақд пулдан фойдаланиш имконияти каби йўналишларга аниқлик киритиш
- Гендер масалаларига эътибор қаратиш
- Табий ресурслардан самарали фойдаланиш

Иқтисодий сиёсатга тааллукли баъзи масалалар(2)

Инвестицион мухитни яхшилаш ва хусусий секторни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш

Норматив ҳужжатлар базасидаги ижобий ўзгаришларга қарамасдан рағбатлантириш тизими ҳали ҳам хусусий сектор иштирокининг ўсишига ва унинг норасмий сектордан расмий секторга ўтишига ёрдам бермаяпти

Чора-тадбирларни ислоҳ қилиш дастури қуийдагиларни назарда тутади:

1. «Соғлом рақобат»ни рағбатлантириш

1. Норматив ҳужжатлар базаси ислоҳотини давом эттириш ва бунда асосий эътиборни унинг амалда тадбиқ этилиши ҳамда инвесторларни ҳимоя қилишга қаратиш
2. Фирмаларнинг ўсиши ҳамда расмий секторда ходимларни ишга олиши учун стимуллар яратиш мақсадида солиқ сиёсатини ўзгартириш
3. Давлат корхоналарини ислоҳ қилиш (бошқарув тизимини такомиллаштириш ва/ёки аста-секин хусусий шахсларга реализация қилиш)

2. Тижорат ҳамда мамлакатга технологиялар трансферти олдидағи тўсиқларни олиб ташлаш

1. Тариф ва нотариф тўсиқлар, шу жумладан валюта чекловларни олиб ташлаш

3. Ресурсларни оптимал тақсимлаш мақсадида молиявий сектор салоҳиятини ошириш

1. Марказлаштирилган ҳолда йўналтирилувчи кредитлар амалиётидан босқичма-босқич воз кечиш
2. Нақд пулдан фойдаланиш имкониятини таъминлаш
3. КХТ субъектларига молия манбаъларидан фойдаланиш имкониятларини таъминлаш (шу жумладан банклар ўрнини босувечи алтернатив услубларни яратиш)да кўмаклашишини давом эттириш
4. Молиявий инфраструктурунга янада яхшилаш (гаровдан фойдаланиш орқали амалга оширилувчи операциялар тизимига илғор тажрибаларга мос равишда ўзгаришлар киритиш ва юқори нуғузли халқаро вендор билан биргаликда кредит бирорини ташкил этиш

4. Жамоат хизматларини тақдим этишда давлатнинг ролини ошириш

1. Энг мухим жамоат инфраструктурасини яратиш ва унга хизмат кўрсатиш
2. Билимлар ва куникмаларни тадбиқ этиши

Иқтисодий сиёсатга тааллукли бәзи масалалар(3)

Қишлоқ хўжалигииң диверсификация ва модернизация қилишни рағбатлантириш

Қишлоқ хўжалигини ривожлантириш иқтисодий ўсиш/бандликни таъминлаш дастурининг энг муҳим йўналиши бўлиб қолмоқда, аммо Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги секторининг салоҳияти тўлиқ ишлатилмаяпти...шунингдек ишчи кучини жалб этиш услублари борасида маълум саволлар мавжуд.

Диверсификация / модернизация дастури қуийдагиларни назарда тутади:

1. Сув ресурслари / ирригация тизимидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш

1. Чора-тадбирлар
2. Технологиялар
3. Инфратизилма / инвестициялар

2. Ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга қаратилган технологик инновацияларни тадбиқ этиш

3. Мева-сабзавот ва чорвачилик секторларида диверсификацияни рағбатлантириш

4. Қўшимча қиймат яратишнинг агросаноат занжирларини ривожлантириши

1. Инфратизилмани ривожлантириш (сақлаш, сугориш, транспортировка)
2. Инвестицияларни рағбатлантириш (қарзлар, тўғридан-тўғри инвестициялар, бошқа инвесторларни жалб қилиш)
3. Техник кўмак (ўқитиши, хаевфисизлик стандартлари, экологик ва ижтимоий экосистемаларни ҳимоя қишиш)

Иқтисодий сиёсатга тааллукли бъзи масалалар(4)

Боғловчи инфратизилмалар ва омма фаровонлигига инвестиция йўналтириш

Асосий ва боғловчи инфратизилмаларга йўналтирилган инвестициялар иқтисодий ўсиш, инклюзивлик ҳамда тараққиётнинг барқарорлигини таъминлашда ёрдам беради

Стратегик инвестициялар қуидагиларга йўналтирилган бўлиши мумкин:

1. ишлаб чиқариш инфратизилмаси

Асосий устивор йўналишлар қуидагилардан иборат:

1. ўта муҳим бўлмиш энергия таъминоти ва марказлашган иситиш инфратизилмаси
2. ирригация инфратизилмаси

2. боғловчи инфратизилма

Асосий устивор йўналишлар қуидагилардан иборат:

1. Савдони қўллаб-қувватловчи инфратизилма
2. Авто- ва темирйўл тармоқлари
3. АКТ

Иқтисодий сиёсатга тааллукли бъзи масалалар(5)

Кўникмалар ва инсон капиталини ривожлантириш

Ҳозирги кунда Ўзбекистон эришган тараққиёт даражасига қарамасдан аҳолининг энг заиф гуруҳлари саналмиш қуидаги гуруҳларга кўпроқ этибор қаратиш лозим: (i) ҳали ҳам меҳнат ресурслари бозорининг имкониятларидан максимал даражада фойдаланаомлаётган ёшлар ва аёллар, (ii) иқтисодий ўсиш жараёни ижобий таъсир кўрсатмаганлар

Ёрдам / инклузив ривожланиш дастури қуидагиларни ўз ичига олади:

1. Инсон капитали ва кўникмаларни ривожлантириш:

Асосий устивор йўналишлар қуидагилардан иборат :

1. Эрта болалик даври ривожланиши сифатли тизимидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш
2. Ўқув дастурлари модернизацияси
3. Мактабдан кейинги таълимдан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш

2. Ижтимоий таъминот ва муҳофаза тизимини такомиллаштириш

Асосий устивор йўналишлар қуидагилардан иборат :

1. Иш қидиришни тўхтатгандар ва аёлларга асосий эътибор қаратган ҳолда меҳнат бозорини жонлантириш дастурлари
2. Кам таъминганлик даражасини камайтиришга қаратилган ижтимоий дастурларни аста-секин тадбик қилишни бошлаш

Тақдимотнинг таркибий қисмлари

1. Дебоча
2. Ўзбекистон тараққиётининг ўзига хос жиҳатлари
3. Тараққиёт барқарорлигини таъминлашдаги қийинчиликлар
4. Иқтисодий сиёсатга тааллуқли баъзи масалалар (муҳокама учун)
5. Кейинги қадамлар

Кейинги қадамлар

1. 2015 й. август ойи якунига қадар онлайн консультациялар
2. 2015 й. сентябр ойида МТД бўйича ҳисобот тайёрлаш
3. 2015 й. октябр ойида Мамлакат билан ҳамкорлик стратегияси доирасини тайёрлаш.

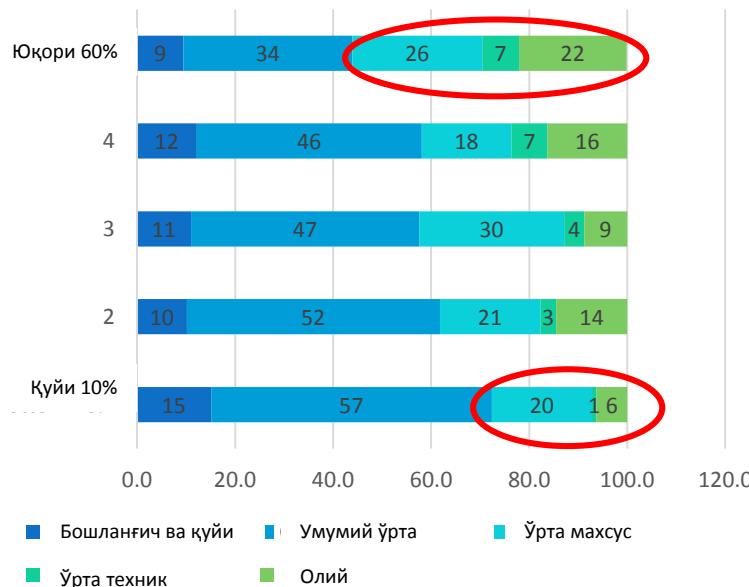
ИЛОВАЛАР

Ўзига хос жиҳатлар: иш ўринлари – синчков назар

Фаровонлик шунингдек ўрта мактабни тамомлагандан кейинги таълим турларидан фойдаланиш имкониятларидағи тавофут билан ҳам белгиланади

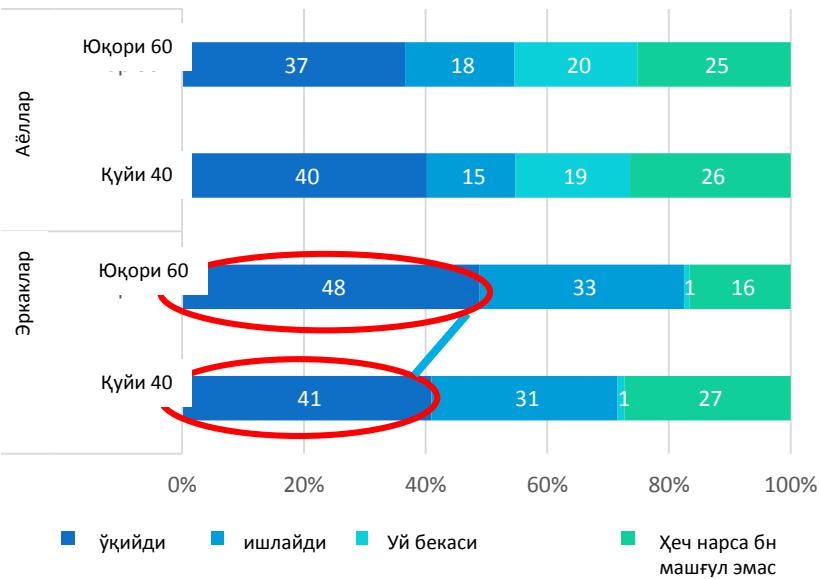
Уй хўжаликлари фаровонлиги кўрсаткичи мактабдан кейинги маълумотга эга бўлганлик кўрсаткичи билан сезиларли даражада ҳамоҳанглиги аниқлаган...

HEADS уй хўжаликларининг децилга нисбатида

Таълим муассасаларида кўпроқ вақт ўтказган болаларнинг фаровон ҳаёт кечириш эҳтимоли ҳам шундай ҳамоҳангликка эга

16-22 ёшлардаги шахслар нима билан машғул?

Манбаъ: ЖБ ходимларининг CALISS ёрдамидағи ҳисоб-китоблари

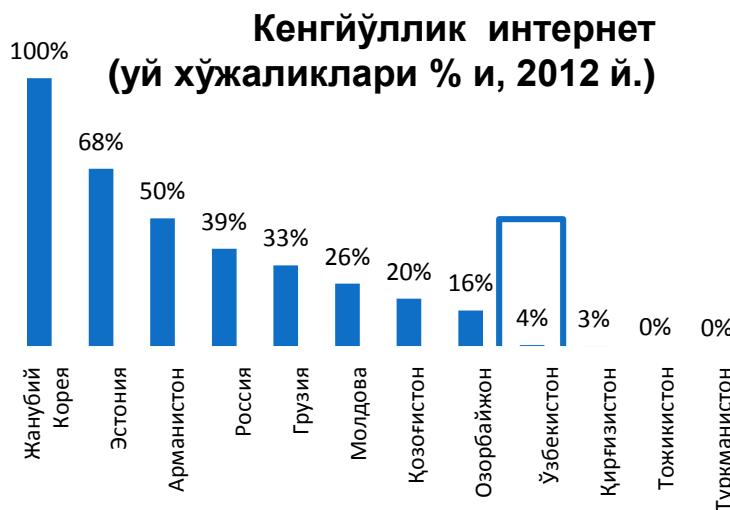
Манбаъ: ЖБ ходимларининг CALISS ёрдамидағи ҳисоб-китоблари

Бу ҳали ўрганилмаган бўлсада, таълимдан фойдаланиш имкониятларидағи тафовутга таълим сифатидаги тафовут ҳам қўшимча омил бўлиб хизмат қилиши мумки

Ўзига хос жиҳатлар: ички алоқа

АҚТ: электрон хизматлар катта салоҳиятга эга, аммо улар асосан шаҳар жойларда ривожланмоқда

- Давлат томонидан электрон хизматларнинг йўлга қўйилиши давлат хизматларининг шаффоф бўлишини таъминлайди ва иқтисодиётдаги транзакцион ҳаражатларни камайтиради
- Аҳолининг фақат 30% Интернетдан фойдаланади ва айни вақтда кенгйўлли интернет (фойдаланувчиларнинг фақат 4%)дан фойдаланиш имконияти фақат катта шаҳарлардагина мавжуд; нарх нуқтаи назаридан фойдаланиш имконияти ҳам паст (секундига 1 мегабайт = 2011 йилдаги иккита йиллик даромад)

Манбаъ: ITU, 2012

**Электрон ҳукумат рейтинги
(UNPAN, 2012)**

1 Корея Республикаси
5 АҚШ
27 Россия
38 Қозоғистон
91 Ўзбекистон
96 Озорбайжон
99 Қирғизистон

Манбаъ: UNDESA, 2012